

УДК 930.2(477)(35.3):342.78]«2022/2023»

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8\(14\)-856-869](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8(14)-856-869)

Дубов Максим Сергійович магістр 2 року навчання кафедри інформаційної діяльності, Маріупольський державний університет, вул. Преображенська, 6, м. Київ, 02000, тел.: (062) 958-75-90, <https://orcid.org/0009-0001-3859-2721>

Федотова Оксана Олегівна, доктор історичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри інформаційної діяльності, Маріупольський державний університет, м. Київ, 02000, вул. Преображенська, 6, тел.: (062) 958-75-90, <https://orcid.org/0000-0002-5665-871>

СТАН ЗБЕРЕЖЕНОСТІ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФОНДУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В ХОДІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. Стаття присвячена вивченню стану архівних документів органів місцевого самоврядування, що в ході повномасштабної російсько-української війни протягом 2022–2023 рр. опинилися на окупованих територіях та були звільнені Збройними Силами України, або перебувають в окупації дотепер. Методологія дослідження базується на принципах історизму, науковості, достовірності. Використано такі наукові методи: джерелознавчий, історіографічний, термінологічний, проблемно-хронологічний, аналітичний, соціологічний, теоретичного узагальнення. Наукова новизна: На підставі застосування опублікованих матеріалів та отриманих результатів опитування у формі запитів про доступ до публічної інформації обласних архівів та органів місцевого самоврядування всіх рівнів, де велися/ведуться бойові дії, або які на даний момент є окупованими, вперше зроблено спробу з'ясувати стан збереженості їх документального фонду. Аналізується чинне законодавство з питань управління архівною справою та діловодством в умовах воєнного стану. Внаслідок проведеної роботи констатовано факт втрати значного масиву документів, який є культурною цінністю та частиною культурної спадщини. Вказано, що неузгодженість законодавства з приводу повноважень військових адміністрацій

призвела до нормативної відсутності відповідних заходів з евакуації документів. Оскільки міжнародне право із збереження культурних цінностей (у тому числі, архівних фондів) фактично не враховується на території бойових дій, задача збереження документів архівних фондів покладається виключно на їх володільців та підтримку держави. Встановлено, що неспроможність органів місцевого самоврядування забезпечити збереження документальних фондів архівних установ обумовлена відсутністю локальної програми з оцифрування паперових документів. Така програма дозволила би створити страховий фонд документації через оцифрування, зберегти існуючі документаційні фонди від втрати, псування, крадіжки, незаконного вивезення тощо. Авторами окреслено перспективи щодо збереженості архівних фондів та документації органів місцевого самоврядування. Йдеться про суцільне впровадження систем електронного документообігу як для створення нових документів, так і зберігання оцифрованих копій паперових документів, зокрема архівних. Це дозволить убезпечити документи Національного архівного фонду від втрат та псування. Зазначено, що даний підхід є найбільш екологічним і доцільним у вирішенні поставленої проблеми.

Ключові слова: документальний фонд, збереженість, російсько-українська війна, воєнний стан, архів, архівний відділ, орган місцевого самоврядування, окупація, військова адміністрація, деокупація

Dubov Maksym Serhiyovych 2nd year master's student of the Department of Information Activity, Mariupol State University, Preobrazhenska St., 6, Kyiv, 02000, tel.: (062) 958-75-90, <https://orcid.org/0009-0001-3859-2721>

Fedotova Oksana Olehivna PhD hab. (History), Senior Research Officer, Professor of the Department of Information Activities, Mariupol State University, Preobrazhenska St., 6, Kyiv, 02000, tel.: (062) 958-75-90, <https://orcid.org/0000-0002-5665-8712>

THE LOCAL GOVERNMENTS' DOCUMENTARY FUND PRESERVATION STATE DURING THE FULL-SCALE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract. The article is devoted to the study of the state of archival documents of local governments, which territories were occupied during the full-scale Russian-Ukrainian war in 2022-2023 and were liberated by the

Armed Forces of Ukraine, or are still being under the occupation. The research methodology is based on the principles of historicism, scientificity, and reliability. The following scientific methods were used: source, historiographical, terminological, problematic and chronological, analytical, sociological, and theoretical generalization. Scientific novelty: Based on the use of published materials and the results of a survey in the form of requests on public information of regional archives and local governments of all levels where hostilities were/are ongoing or which are currently occupied, an attempt is made for the first time to determine the state of preservation of their documentary collection. The current legislation on archival management and record keeping under martial law is analyzed. As a result of the work carried out, the authors states the fact of loss of a significant array of documents, which is a cultural value and part of the cultural heritage. It is indicated that the inconsistency of legislation on the powers of military administrations has led to the regulatory absence of appropriate measures for the evacuation of documents. Since international law on the preservation of cultural property (including archival collections) does not actually apply in the territory of hostilities, the task of preserving documents of archival collections is entrusted solely to their owners and the support of the state. It is established that the inability of local governments to ensure the preservation of documentary collections of archival institutions is due to the lack of a local program for digitizing paper documents. Such a program would allow to create an insurance fund of documents through digitization, to preserve existing documentary collections from loss, damage, theft, illegal export, etc. The authors of the article outline the prospects for the preservation of archival funds and documentation of local self-government bodies. It is about the full implementation of electronic document management systems both for creating new documents and storing digitized copies of paper documents, including archival ones. This will protect the documents of the National Archival Fond from loss and damage. It is noted that this approach is the most environmentally friendly and appropriate in solving the problem.

Keywords: documentary collection, preservation, Russian-Ukrainian war, martial law, archive, archive department, local government, occupation, military administration, deoccupation

Постановка проблеми. Повномасштабна агресія РФ проти України, яка розпочалась 24 лютого 2022 р., не тільки довела неспроможність міжнародного права захистити культурні заклади, такі як музеї, бібліотеки, архіви тощо від впливу активних бойових дій та вивезення культурних цінностей, але й виявила невідповідність

органів та установ, які зберігають документи Національного архівного фонду України (далі – НАФ), до наслідків військового конфлікту. Руйнування, пожежі, обстріли населених пунктів з усіх видів зброї, та гуманітарна катастрофа, яка склалась, створили ситуацію, коли питання виживання людини постало набагато вище, ніж збереження культурних цінностей. Ті документи, що не були знищені чи вивезені окупантами, могли бути використані мешканцями окупованих громад як матеріал для обігріву та приготування їжі. В поєднанні з низьким рівнем цифровізації архівних відділів місцевих рад, архівних підрозділів органів місцевого самоврядування та архівних установ територіальних громад, це призвело до невивірених втрат матеріалів у складі НАФ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Долю архівних установ Донецької області у зв'язку з початком воєнних дій у 2014–2015 рр. намагалася з'ясувати Н. Буценко [1]. Нерегламентовану документацію архіву добровольчого батальйону «Азов» за травень – вересень 2014 р. проаналізував у своїй розвідці М. Кравченко [3].

Правові аспекти збереження культурної спадщини на етапі повномасштабного вторгнення розглядалися в праці Н. Іванової [2]. Цінною для нашого дослідження є публікація М. Палієнко, присвячена ролі українських архівів у процесі збереження національної ідентичності в умовах збройної агресії [5]. На розкритті та порівнянні практики знищення українських архівів комуністами та рашистами зосередився І. Кулик [4].

Відзначаючи наявність окремих робіт, дотичних до вказаної тематики, слід зауважити, що фактичний стан збереження архівних документів на окупованих та деокупованих територіях поки залишається поза увагою наукової спільноти. В українській історичній науці на сьогодні відсутні праці з висвітлення стану збереженості документального фонду органів місцевого самоврядування під час воєнних дій, чим і обумовлюється важливість розробки заявленої проблеми.

Підґрунтям для здійснення аналітичного дослідження питання збереженості документального фонду органів місцевого самоврядування на окупованих та деокупованих територіях України у 2022–2023 рр. слугували відповіді на запит щодо доступу до публічної інформації (всього 107 документів), нормативно-правові акти України та ЮНЕСКО.

Мета статті – вивчити стан збереженості документів в архівних установах органів місцевого самоврядування, архівних відділах місцевих рад, архівних підрозділах органів місцевого самоврядування

на окупованих та деокупованих територіях України від початку повномасштабного вторгнення 2022 р. й дотепер.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України на всій території держави 24 лютого 2022 р. введено воєнний стан. На виконання діючого законодавства про цей особливий конституційно-правовий режим були створені військові адміністрації як тимчасові державні органи у межах територіальних громад, де органи місцевого самоврядування не виконують покладені законодавством на них повноваження, а також в інших випадках, передбачених нормативно-правовими актами [10].

Від того часу на терені України вперше за історію державної незалежності сформувалася вкрай специфічна структура органів управління, яка включила в себе:

- 1) військові адміністрації в окремих населених пунктах;
- 2) військово-цивільні адміністрації населених пунктів Донецької та Луганської областей, що були створені до введення воєнного стану в період з 2015 по 2022 рр. та не припинили здійснення власних повноважень;
- 3) органи місцевого самоврядування, на території яких не ведуться бойові дії та, відповідно, не прийнято рішення про утворення військової адміністрації.

При цьому законодавцем з 2015 р. (прийняття Законів України «Про військово-цивільні адміністрації» та «Про правовий режим воєнного стану») не було враховано наявність повноважень органів місцевого самоврядування на предмет зберігання документів НАФ місцевого значення, а також повноважень щодо управління архівною справою та діловодством [8], та не наділено військові й військово-цивільні адміністрації [7] вказаними повноваженнями.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [10] Верховна Рада України за поданням Президента України може прийняти рішення про надання начальнику військової адміністрації додатково повноважень місцевої ради, її виконавчого комітету, та голови. Але, з урахуванням змісту норми, Верховна Рада України не зобов'язана приймати таке рішення.

Враховуючи чинне законодавство з архівної справи, документи НАФ є культурними цінностями [9], тобто «об'єктами матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України» та не підлягають вивезенню за межі країни [6, С. 405].

Серед заходів режиму воєнного стану, які можуть здійснюватися військовими адміністраціями разом із військовим командуванням, передбачено можливість евакуації культурних цінностей, що перебувають у державній власності. Однак дане положення законодавства не розповсюджується на архіви органів місцевого самоврядування, оскільки вони перебувають у комунальній формі власності. Маємо також окремо зазначити, що вищевказане положення було включене до Закону змінами від 09.07.2022 р., тобто майже через півроку після введення воєнного стану та початку активних бойових дій. Надалі, лише 31.05.2023 р. на нараді Голови Донецької обласної військової адміністрації було прийнято рішення щодо проведення в термін до 1 вересня поточного року евакуації документів архівних відділів, архівних підрозділів та трудових архівів органів місцевого самоврядування з міст, які піддаються обстрілам – Покровська, Краматорська та ін. [10].

Отже, станом на 24.02.2022 р. існувала певна неузгодженість законодавства щодо повноважень із забезпечення збереження документів НАФ.

Законодавством України встановлено, що поняття «архівний документ» охоплює різноманітні документальні форми, але важливою ознакою окреслюється цінність носія, яку він становить для держави, суспільства чи конкретної особи. Останнє диктує вимогу щодо нагальної потреби його збереженості. Архівні документи (у тому числі й ті, які були створені органами місцевого самоврядування) входять до складу НАФ України.

Згідно з програмою «Пам'ять світу» [13], затвердженою ЮНЕСКО у 1992 р., документальна спадщина, яка зберігається в архівах та сховищах різних країн світу, – це частина всесвітньої культурної спадщини.

Таким чином, архівні документи органів місцевого самоврядування України також можна вважати складовим елементом всесвітньої культурної спадщини, оскільки за міжнародним законодавством вони підлягають відповідній охороні й збереженню.

Не дивлячись на особливий статус архівів як об'єктів захисту, наданий Гаазькою конвенцією про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 р., на справі їх охорона не здійснюється. При цьому на 14.06.2023 р. ЮНЕСКО звітувала лише про 1 пошкоджену архівну установу – Державний архів Херсонської області [12].

Для фактичного з'ясування стану документального фонду архівів та архівних підрозділів органів місцевого самоврядування, архівних

відділів місцевих рад, до обласних військових адміністрацій, на території яких велися/ведуться бойові дії, або котрі залишаються частково окуповані, було подано запит на доступ до публічної інформації з таких питань:

1) Скільки архівних установ органів місцевого самоврядування, архівних відділів місцевих рад, архівних підрозділів органів місцевого самоврядування разом з їх документальними фондами залишилось на тимчасово окупованій території?

2) Скільки архівних установ органів місцевого самоврядування, архівних відділів місцевих рад, архівних підрозділів органів місцевого самоврядування було вивезено разом з їх документальними фондами з тимчасово окупованих територій?

3) В якому стані знаходяться документальні фонди архівних установ органів місцевого самоврядування, архівних відділів місцевих рад, архівних підрозділів органів місцевого самоврядування на деокупованих територіях області (пошкоджені/знищені/вивезені на територію країни-агресора та ін.)?

На підставі отриманих відповідей станом на 1 серпня 2023 р. можна узагальнити наступну інформацію.

1. У Донецькій області:

1.1. На тимчасово окупованій території м. Маріуполя невідома доля документальних фондів, що зберігалися в архівному відділі Маріупольського міського архіву, а також трудовому архіві м. Маріуполя. Аналогічно не з'ясована доля документів Департаменту взаємодії з депутатами та внутрішньої політики (рішення міської ради та матеріали до них за період 2010–2022 рр.), котрі знаходилися в будівлі Лівобережної районної адміністрації м. Маріуполя; в організаційному відділі міської ради (рішення виконавчого комітету з 2017 по 2022 рр.), що розташовувалися у приміщенні виконавчого комітету. Не з'ясований також факт збереженості серверів та окремо визначеного персонального комп'ютера, на яких зберігались зіскановані рішення Маріупольської міської ради та частина рішень виконавчого комітету.

1.2. На тимчасово окупованій території з часу повномасштабного вторгнення залишились документи 16 архівних установ 10 органів місцевого самоврядування (Волноваської, Маріупольської, Світлодарської (частково) міських; Кальчицької, Старомлинівської, Хлібодарівської сільських; Мангушської, Мирненської, Нікольської, Ольгинської селищних територіальних громад).

1.3. Фактів вивезення вищезазначених категорій документів з моменту окупації населеного пункту держархіву області невідомо.

1.4. Документи Лиманської та Святогірської міських рад після деокупації території громад евакуйовані в більш безпечні регіони України. Наразі проводиться перевіряння їх наявності.

2. На тимчасово окупованій території Запорізької області залишилися архівні установи органів місцевого самоврядування разом з їх документальними фондами:

2.1. 4 архівних відділи міських рад (колишніх міст обласного значення), що зберігали документи НАФ (Бердянської, Енергодарської, Мелітопольської, Токмацької міських рад).

2.2. Трудові архіви, створені окремими юридичними особами – комунальними установами у вигляді органів місцевого самоврядування (Бердянською районною радою, Приморською міською радою Бердянського району, Михайлівською селищною радою Василівського району, Приазовською селищною радою Мелітопольського району, Кам'янською селищною радою Пологівського району).

2.3. 25 трудових архівів, започаткованих органами місцевого самоврядування без статусу юридичної особи.

2.4. Документи ліквідованих установ, що функціонували на території колишнього Чернігівського району, які зберігались у Чернігівській селищній раді.

3. На території Херсонської області:

3.1. На тимчасово окупованій області разом з документальними фондами залишилися 10 архівних установ: архівні відділи Голопристанської, Каховської, Новокаховської міських рад; трудові архіви Новокаховської, Скадовської міських; Горностаївської, Іванівської, Каланчацької, Новотроїцької, Любимівської селищних рад.

3.2. Загалом встановити на сьогодні, скільки архівних установ органів місцевого самоврядування, місцевих рад було вивезено разом з їх документальними фондами з тимчасово окупованих територій неможливо через відсутність комунікації.

3.3. Стан документальних фондів архівних установ органів місцевого самоврядування, місцевих рад на деокупованій території Херсонської області неоднорідний та у більшості випадків остаточно не визначений.

3.4. Маємо констатувати, що архівний відділ Херсонської міської ради, трудові архіви Бериславської міської; Білозерської, Високопільської селищних рад не можуть організувати належну роботу з суцільного перевіряння наявності і стану справ, зважаючи на складну безпекову ситуацію та у зв'язку з обмеженим кадровим ресурсом.

3.5. У той же час Трудовим архівом Великоолександрівської селищної ради роботу з суцільного перевіряння наявності документів завершено, в результаті чого встановлено факти знищення понад 20% справ тривалого зберігання та близько 7% справ з кадрових питань. Трудовим архівом Кочубеївської сільської ради втрати документів не виявлено. Відзначаються лише незначні пошкодження у 108 справах, які були оперативно ліквідовані під час їх перевіряння. Самі ж приміщення архіву та архівосховища не постраждали.

3.6. Виконавчим комітетом Бериславської міської ради подано заявку на обстеження та розмінування приміщення трудового архіву і прилеглої території. На даний момент відновити роботу установи неможливо.

3.7. Зруйнована адміністративна будівля Високопільської селищної ради. Організувати проведення перевіряння наявності архівних документів вельми складно, доки не буде проведений її демонтаж.

3.8. Архівні установи органів місцевого самоврядування, місцевих рад на території деокупованої частини Херсонської області в зону постраждалих внаслідок затоплень, спричинених знищенням греблі Каховської гідроелектростанції, не потрапили.

3.9. На тимчасово окупованій території області встановити кількість архівних установ органів місцевого самоврядування, місцевих рад, постраждалих внаслідок затоплень, спричинених знищенням греблі Каховської гідроелектростанції, а також стан їх документальних фондів наразі не є можливим з причини відсутності комунікації.

3.10. Трудовими архівами Херсонської міської та Нововоронцовської селищної рад серед перевірених фондів пошкоджень, втрати або знищення документів не виявлено. Робота триває.

4. У Київській області зафіксовано знищення документів:

4.1. У Державному навчальному закладі «Катюжанське вище професійне училище» – с. Катюжанка Вишгородського району (документи знищені частково під час розташування у приміщенні установи окупаційних військ).

4.2. У відділі культури, національностей та релігій Ірпінської міської ради, документи якої перебували на зберіганні у Центральному будинку культури міста Ірпеня (зруйнований під час активних бойових дій).

Проведення суцільної перевірки стосовно до наявності документів в архівних відділах районних державних адміністрацій, міських рад, трудових архівах, на підприємствах, в установах та організаціях, що

перебували на деокупованих територіях Київської області, продовжується.

5. В Сумській області:

5.1. У Трудовому архіві Боромлянської селищної ради встановлено факт пошкодження 15 справ з кадрових питань (особового складу) ліквідованих установ, підприємств, організацій після завершення тимчасової окупації с. Боромля Охтирського району.

5.2. Зазнали втрат архівні Тростянецької міської ради (однак інформацію щодо об'єму втрат надано не було).

У свою чергу архівні відділи Лебединської та Роменської міських рад під час окупації відповідних територіальних громад не постраждали. Пошкодження, знищення, вивезення документів не зафіксовані.

Роботи з проведення перевірок наявності документів в архівних установах органів місцевого самоврядування Сумської області з метою встановлення втрати, пошкодження або знищення документів тривають.

6. В Харківській області:

6.1. Повністю знищені архівні документи 4 територіальних громад – с. Курилівка (в ході звільнення території від окупаційних військ), Безм'ятеженського старостинського округу (під час обстрілу окупаційної армії мало місце влучання в будівлю старостату), смт. Дворічна (внаслідок влучання снаряду та пожежі повністю зруйновано 4-поверхову будівлю адміністрації Дворічанської селищної ради, де зберігалися всі документи Дворічанського району за 1943–2021 рр.), с. Кіндрашівка (архівні документи були знищені у процесі ворожого обстрілу адміністративної будівлі в м. Куп'янську).

6.2. У Борівській селищній раді виявлено пошкодження 1 справи, викрадено – 39 справ.

6.3. Документи архівних фондів м. Ізюм з 24 лютого 2022 р. залишались на території м. Ізюм (не вивозились за межі громади). На початку березня 2022 р. в будівлю архіву було влучання. Внаслідок вибухової хвилі майже всі документи, які зберігалися в картонажних коробках на стелажах, опинилися на підлозі під завалами. Після деокупації м. Ізюм та проведення працівниками Ізюмського районного відділу ДСНС обстеження й розмінування адміністративного корпусу архіву, з-під завалів, силами працівників муніципалітету вдалося вивезти мокрі, брудні, промерзлі, і часто без обкладинок поодинокі документи архівних фондів. З метою збереження та покращення їх стану здійснювалась просушка матеріалів та усунення з них бруду, але враховуючи зруйнованість будівлі та погодні умови під час окупації

міста, документи мали досить великий відсоток вологості, що, на жаль, призвело до їх зіпсування.

7. У Луганській області документальні фонди органів місцевого самоврядування, архівні відділи та підрозділи 21 громади залишились на тимчасово окупованій території. Керівником військової адміністрації м. Рубіжне Сєверодонецького району Луганської області було подано заяву за фактом службової недбалості відповідальних посадових осіб Рубіжанської міської ради, а також відкрито кримінальну справу.

8. В Чернігівській області найменших втрат зазнали архівні фонди органів місцевого самоврядування. Слід зазначити, що не дивлячись на загальновідомі факти окупації деяких обласних громад, блокування та обстріл м. Чернігова та смт. Михайло-Коцюбинське, станом на сьогодні (згідно з Переліком територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженим наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309) Чернігівську область не віднесено до тимчасово окупованих територій. Разом з тим, Чернігівська обласна державна адміністрація листом від 09.06.2023 № 01-01-29/10346 надіслала до згаданого Міністерства пропозиції про внесення змін до вищезазначеного акта.

Між тим, на територіях, які були фактично окуповані, архівні документи та поточна документація органів місцевого самоврядування не постраждали (окрім адміністративних приміщень та документів Київської сільської ради). Частково було пошкоджено архів Новобасанської сільської ради.

Архівні документи виконавчого комітету Талалаївської сільської ради знаходились в архівному відділі Ніжинської районної державної адміністрації (на неокупованій території).

Висновки. За результатами проведеного дослідження, навіть з урахуванням певної невизначеності щодо долі документального фонду органів місцевого самоврядування на окупованих територіях, можна констатувати факт безповоротної втрати значного масиву документів, які мають культурну цінність.

Неузгодженість законодавства щодо повноважень військових адміністрацій призвела до нормативної відсутності під час здійснення заходів з евакуації документальних джерел. Міжнародне право, покликане зберегти культурні цінності (у тому числі, архівні фонди, вважаючи їх частиною всесвітнього культурного надбання людства), фактично не працює на території бойових дій, через що задача збереження документів архівних фондів покладається виключно на їх володільців та підтримку держави.

Неспроможність органів місцевого самоврядування забезпечити збереження документальних фондів архівних установ обумовлена відсутністю локальної програми з оцифрування паперових документів, яка дозволила би:

- створити страховий фонд документації через оцифрування;
- зберегти існуючі документаційні фонди від втрати, псування, крадіжки, незаконного вивезення тощо.

Перспективи збереженості архівних фондів та документації органів місцевого самоврядування пов'язані із суцільним впровадженням систем електронного документообігу як для створення нових документів, так і зберігання оцифрованих копій паперових документів, зокрема архівних. Це дозволить убезпечити документи НАФ від можливих втрат та псування. Отже, даний підхід є найбільш екологічним і доцільним на шляху вирішення поставленої проблеми.

Література:

1. Буценко Н. Д. Доля архівних установ Донецької області в 2014–2015 роках: виклики часу. *Архіви України*. 2016. № 5–6. С. 197–215.
2. Іванова Н. Правові аспекти збереження культурної спадщини в умовах війни. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 64. С. 28–42.
3. Кравченко М. Азовський батальйонний архів: нерегламентована документація Добровольчого батальйону «Азов» за травень-вересень 2014 року. *Архіви України*. 2021. № 3. С. 151–161. <https://doi.org/10.47315/archives2021.328.151>
4. Кулик І. Українські архіви: знищення і повторення – рашисти і комуністи. *Історична правда*. 9 черв. 2023. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/06/9/162784/>
5. Палієнко М. Українські архіви, війна та збереження національної ідентичності. *Архіви України*. 2022. Вип. 1. (№ 330): січень–березень. С. 12–38.
6. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 48. С. 405.
7. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. С. 87.
8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. С. 170.
9. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12.1993. № 3814-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 15. С. 86.
10. Про правовий режим воєнного стану [On the legal regime of martial law]: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. С. 250.
11. Протокол № 5/14-23. наради при голові Донецької облдержадміністрації, начальнику обласної військової адміністрації П. Кириленку з головами райдержадміністрацій, начальниками районних військових адміністрацій, начальниками військових адміністрацій населених пунктів, керівниками військово-цивільних адміністрацій, міськими, селищними, сільськими головами від 31.05.2023. Організаційне управління Донецької обласної військової адміністрації. URL: <https://dn.gov.ua/>

12. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco?hub=66116> (дата звернення: 11.07.2023).

13. Memory of the World: general guidelines to safeguard documentary heritage. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000125637> (дата звернення: 11.07.2023).

References:

1. Butsenko, N.D. (2016). Dolia arkhivnykh ustanov Donetskoi oblasti v 2014–2015 rokakh: vyklyky chasu [The Fate of Archival Institutions in Donetsk Oblast in 2014–2015: Challenges of the Times]. *Arkhyvy Ukrainy*, 5–6, S. 197–215. [in Ukrainian].

2. Ivanova, N. (2022). Pravovi aspekty zberezheniya kul'turnoyi spadshchyny v umovakh viyny [Legal aspects of preserving cultural heritage in times of war]. *Naukovi pratsi Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho*, 64, S. 28–42. [in Ukrainian].

3. Kravchenko, M. (2021). Azovskiy batalionnyi arkhiv: nerehlamentovana dokumentatsiia Dobrovolchoho batalionu «Azov» za traven-veresen 2014 roku [Azov Battalion Archive: unregulated documentation of the Azov Volunteer Battalion for May–September 2014]. *Arkhyvy Ukrainy*, 3, S. 151–161. URL: <https://doi.org/10.47315/archives2021.328.151> [in Ukrainian].

4. Kulyk, I. (2023). Ukrainski arkhivy: znyshchennia i povtorennia – rashysty i komunisty. Istorychna pravda [Ukrainian archives: destruction and repetition - racists and communists. Historical truth], 9 cherv. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/06/9/162784/> [in Ukrainian].

5. Paliyenko, M. (2022). Ukrayins'ki arkhivy, viyna ta zberezheniya natsional'noyi identychnosti [Ukrainian archives, war and the preservation of national identity]. *Arkhyvy Ukrayiny*, 1(330): sichen'-berezen', S. 12–38. [in Ukrainian].

6. Pro vyvezennya, vvezennya ta povernennya kul'turnykh tsinnostey [On the export, import and return of cultural property]: Zakon Ukrayiny vid 21.09.1999 № 1068-XIV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 1999. № 48. S. 405. [in Ukrainian].

7. Pro viys'kovo-tsyvil'ni administratsiyi [About civil-military administrations]: Zakon Ukrayiny vid 03.02.2015 № 141-VIII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady. 2015. № 13. S. 87. [in Ukrainian].

8. Pro mistseve samovryaduvannya v Ukrayini [About local self-government in Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 21.05.1997 № 280/97-VR. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 1997. № 24. S. 170. [in Ukrainian].

9. Pro Natsional'nyy arkhivnyy fond ta arkhivni ustanovy [About the National Archival Fond and archival institutions]: Zakon Ukrayiny vid 24.12.1993. № 3814-XII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 1994. № 15. S. 86. [in Ukrainian].

10. Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu: Zakon Ukrayiny vid 12.05.2015 № 389-VIII. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady*. 2015. № 28. S.250. [in Ukrainian].

11. Protokol № 5/14-23. narady pry holovi Donetskoi obl'nykh administratsii, nachalnyku oblasnoi viiskovoi administratsii P. Kyrylenku z holovamy raiderzhadministratsii, nachalnykamy raionnykh viiskovykh administratsii, nachalnykamy viiskovykh administratsii naselenykh punktiv, kerivnykamy viiskovo-tsyvilnykh administratsii, miskymy, selyshchynymy, silskymy holovamy vid 31.05.2023 [Minutes No. 5/14-23 of the meeting with the head of the Donetsk regional state administration, head of the regional military administration P. Kyrylenko with the heads of district state

administrations, heads of district military administrations, heads of military administrations of settlements, heads of civil-military administrations, city, town and village mayors of 31.05.2023]. Orhanizatsiine upravlinnia Donetskoi oblasnoi viiskovoi administratsii. URL: <https://dn.gov.ua/> [in Ukrainian].

12. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco?hub=66116> (data zvernennya: 11.07.2023) [in English].

13. Memory of the World: general guidelines to safeguard documentary heritage URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000125637> (data zvernennya: 11.07.2023) [in English].